

VI. BARANYA

Az 1931. március 31-én megtartott népszámlálás adatai szerint a Jugoszláviához került Csonka–Baranya a kisköszegi (Batina) járásában 20 473 lakos élt, ebből 7527 magyar, a dárdai (Darda) járásban pedig a 28 979 lakosból 9111 volt a magyar. [52]

Az 1944. évi őszi baranyai megtorlásokról elég keveset tudunk. Az ottani utólagos levéltári kutatások a jelenlegi háborús körülmények miatt nem voltak megvalósíthatók. Az 1941. évi magyar bevonulásról született hivatalos jugoszláv ellaborátumban 15 olyan nevet találtam a háborús bűnösök lajstromában, akik a jugoszláviai Baranya valamelyik községéből illetve helységéből származtak. Egyik községben nagyon furcsa háborús bűnösök lehetnek, mert többségükre vonatkozóan azt a bejegyzést találtam, hogy illetőségi helyükön egy községben élnek, tehát állítólagos háborús bűneikért mégcsak felelősségre sem vonták őket. Az egyiknél feltűntették, hogy meghalt még 1943-ban, a többinél pedig csak személyi adatokat soroltak fel.

Az 1942-es januári “hideg napok” elkerülték Dél–Baranyát. Semmi ok sem lehetett tehát ebben a térségben a megtorlásra, a bosszú hulláma mégis végigsöpört a tájon.

Matuska Márton említett könyvében Hercegszőlőst (Kneževi Vinogradi), és Pélmonostort (Beli Manastir) említi meg.

A hercegszőlősi történetekről, özvegy Faragó Ferencné született Varga Vilma adott nyilatkozatot, akinek férjét, Faragó Ferenc református lelkészt a felszabadulás után agyonverték, és így egyedül kellett hét gyermekét felnevelnie.

A lelkész a magyar megszállás idején pártolta a szerbeket, meghíúsította egyes szerb polgárok elítélését, és ezáltal a magyar hatóságokkal is nemegyszer meggyűlt a baja.

Faragó Ferencet 1944. december 3-ára virradó éjjel vitték el, és azóta nyoma veszett. Az özvegy a férje sorsáról soha semmilyen hivatalos értesítést nem kapott. Hozzá kell tennünk, hogy a református lelkész eltűnése után egy helybeli szerb polgár eljárta az érdekében, hogy kiszabadítsa, mindez azonban nem sokat segített. Az özvegy nyilatkozatában még tudatta, hogy a férje elhurcolása előtt egy csapat főleg helybeli magyart – ő 16-ra emlékezett – az úgynevezett Komadinovics házba hurcoltak, ahol kegyetlenül megkínózták őket, és úgy tudja, hogy közülük 12-t agyonvertek. A megvertek között volt Faragó Ferenc református lelkész, Jakab Géza, Dezső Illés, Kovács András, Kekéz Márton, egy Tuškanović nevezetű, valamint Olajos fogorvos apja. [53]

Az említettek közül a pélmonostori járási és községi bíróság egyetlen személyt sem nyilvánított holtta a későbbi évtizedekben. A hatóságok nem küldtek semmilyen hivatalos értesítést, hogy mi történt azokkal, akiket elhurcoltak.

Matuska Márton könyvében olvashatunk a pélmonostori történetekről is. Elsősorban Klemm Tivadar (Teodor Klem) esperes-plébános tragédiáját írja le részletesen, akit a megtorlás napjaiban, 1945. március 20-án hurcoltak el a gyűjtőtáborba, és erőszakos halála az év április 14-én következett be. Egyesek azt állítják, hogy az albertfalvai gyűjtőtáborban többedmagával félig élve dobták a tömegsírba. [54]

Arra vonatkozóan, hogy hogyan akadályozták meg a tömeges vérengzést Vörösmarton, Kontra Ferenc vajdasági író "Vörösmart 1944. november 24." cikkéből merítettünk.

1944. november második felében a faluban mindenki az oroszok bejövételét várta. Az egyik házban négy magyar katonát rejtettek el, akiknek az egyik közeli hidat kellett volna felrobbantaniuk. Ugyanis a közelben folyt egy patak (Karasica) egyik medréből a másikba, és itt volt a híd, amelyen át Kiskőszeg felől országút vezetett keresztül. A híd, a közelben folyó harcok miatt stratégiai célpont lehetett, ezért bízták meg a katonákat felrobbantásával. A négy magyar katona: Galambos János, Hodovány József, Kozomár Mihály, és Szurok István. A faluban egyébként mindenki a partizánok elsőkénti bevonulásától rettegett, mert akkorra már ide is eljutottak a hírek, arról hogy mi történt Bezdánban, november 3-án Isterbácon. Arról is tudomást szereztek, hogy egy vérengző nő is van köztük, aki rengeteg magyart lemészároltatott és mindezt bosszúból csinálta, mert Újvidéken a családját a magyarok a Dunába lötték.

Amitől a lakosság rettegett az be is következett. Elsőnek a partizánok jöttek be, és úgy látszik, volt tudomásuk a helyzetről, mert először a magyar katonákat keresték, akik nem robbantották fel a hidat, hanem közben polgári ruhát cseréltek, és azt remélték, hogy majd ha a hadszíntér elvonul, hazatérhetnek. A négy katonát a partizánok meg is találták, majd a vasúthoz kísérték és a sinek mellett agyonlőtték őket.

Ezután a kisbíró hamarosan végigdobolta a falut, hogy minden 18 és 50–év közötti férfi kötelezően jelentkezzen az erdei lakban. A cikkírónak a nyilatkozó elmondta, hogy rossz érzéssel mentek november 24–én az erdészlak udvarára, addigra már sokan összegyűltek, kisebb csoportokban csendesen beszélgettek és mindenkinek az arcán félelem látszott. A félelmüket csak növelte, hogy az embertömeget egyre nagyobb számú fegyveres partizán vette körül. Már mintegy félezren tolongtak az udvarban, amely egyre inkább egy fogolytáborra hasonlított. A partizánok részéről olyan szavak, fenyegetések is elhangzottak, hogy a magyarok bűnös árulók, akik az ellenséget támogatták, ugyanakkor a partizánok hősiességéről és önfeláldozó harcáról is számtalan kijelentés hangzott el. Ezután jött a szigorú parancs, hogy senkinek egy szót sem szabad szólania, mindenki vegye ki a kezét a zsebéből és kettesével sorakozzanak fel a kerítés előtt.

Dramai pillanatok voltak ezek, a következő percekben lövések dördültek fel az utca felől, majd egy orosz katonai dzsip fékezett le a kapu előtt. Néhány orosz tiszt szállt ki, és egyenesen a partizán parancsnokhoz mentek. A szóváltások egyre élesebbek voltak, és a vészjóslóan hosszan elhúzódott magyarázkodásból mindenki megértette, hogy az életükről van szó, a hangos szavakból, gesztikulálásból csak hangfoszlányok jutottak el hozzájuk. A tisztek bevonultak az erdészlakba, kint maradt viszont a dermedt novemberi csend és a feszült várakozás. Hamarosan befejeződött a tárgyalás, és ekkor elhangzott a kiáltás, hogy mindenki haza mehet!

A tanú azt is elmondta, amit csak másnap tudott meg, hogy mi is történt valójában. Amikor a partizánok az erdészlakot a birtokukba vették, az erdészt az udvarra terelték, a feleségét pedig bezárták a kamrába a további intézkedésig. A feleségét Jelena Ivančevićnak hívták, aki bunyevác származású volt, foglalkozására nézve pedig tornatanár. Szerencséjére sikerült kihallgatnia, mit beszélnek a partizánok az erdészlakban. Hasonló vérfürdőt akartak rendezni, mint azt a bezdáni Isterbácon, és a férjének is ugyanezt a sorsot szánták. Szerencsére a kamra, ahova az as-

szonyt bezárták, csak látszólag volt ablaktalan. Helyhiány miatt egy jókora szekrényt helyeztek el a kamrában, amely mögött egy keskeny szelőlőztetőablak volt. Az asszony, hogy zajt ne csapjon, óvatosan félrehúzta a szekrényt, és nagynehezen sikerült kimászni az ablakon. A terep bokros volt, így bújkálva ment végig a szurdokon, kúszott sárban–vízben és leereszkedett a paplak előtt, mert oda költöztek be az oroszok a falu másik részén. Az erdész felesége magából kikelve kopogás nélkül rontott be a terembe. A három orosz tiszt egy térképet tanulmányozott, valószínűleg a két faluval távolabb fekvő Hercegszőlősnél levő német állásokat tanulmányozták. Az asszony magából kikelve a legizgatottabb hangon elhadarta, hogy mire készülnek a partizánok az erdészlak udvarában. A három orosz tiszt azonnal felugrott, a dzsipbe ültek, és rohanás közben leadtak néhány lövést. Tehát csak percek múltak, hogy Vörösmarton ne ismétlődjön meg a tragikus bezdáni eset, amely három héttel korábban történt.

Kontra Ferenc írásának végén megjegyzi, hogy az elmondottakat nagyapja visszaemlékezése alapján jegyezte fel. [55]

Nem messze Vörösmarttól, Kopácson véres események voltak 1944. november végén. Mellár Lajos csurogi születésű újvidéki nyugdíjas erről a következőket mondta el:

Gyermekkori barátja volt Szabó József, aki 1911-ben született Csurogon. A huszas évek végén, együtt indultak el a nagyvilágba a csurogi Görbe utcából.

Szabó József Kopácson (Baranya) telepedett le, családot alapított és egy igen jól menő kisvendéglőt nyitott a faluban. 1944. november végén a partizánok a saját vendéglőjében agyonlőtték. A testvérei, akik ma Kanadában élnek, azt mesélték, hogy a partizánok csurogi szerbek voltak, de senki sem tudja megmondani, miért ölték meg. [56]

A tartományi és a szövetségi hivatalos lapokban a legfigyelmesebben áttanulmányoztam a pélmonostori járási, majd a községi bíróság által kiadott holtta nyilvánítási közleményeket. A már ismert háborús körülmények miatt a Horvátországban esetleges megőrzött levéltári anyagba nem sikerült betekintést nyernem, annyit azonban sikerült megállapítani, hogy Baranya minden magyarlakta falvában történtek holtta nyilvánítások, de a rövid kísérő szövegekben csak az van feltüntetve, hogy az illető “eltűnt”, vagy pedig “eltűnt 1944-ben”.

Több mint 60 magyar nemzetiségű személyt nyilvánított holtta a pélmonostori bíróság, ezek jó része egészen bizonyosan 1944 őszén vesztette életét, a megtorlás napjaiban.

1. – Fáber József, született 1891. február 7-én Pélmonostoron (Beli Manastir). Eltűnt 1945-ben. Holtta nyilvánították 1953. december 2-án Pélmonostoron (Beli Manastir).
2. – Fiser János, született Pélmonostoron. Eltűnt 1943-ban. Holtta nyilvánítva 1953. december 2-án Pélmonostoron.
3. – Imre Pál, született 1862-ben Hercegszőlősön (Kneževi Vinogradi), – 82 éves – eltűnt 1944-ben.
4. – Bakó Ferenc, született 1919-ben Csúzán (Suza). 1944-ben eltűnt. Holtta nyilvánítva 1954. július 7-én Pélmonostoron.
5. – Kaszás András, született 1920. május 21-én Kopácson (Kopačevo), apja Lajos, anyja Cocek Julianna. 1944-ben eltűnt. Holtta nyilvánították 1954. július 2-án Pélmonostoron.
6. – Marásek Pál földműves, született 1894-ben Kupuszinán (Kupusina), apja István, anyja Pánovics Rozália. 1944-ben Kisközegen (Batina) eltűnt. Holtta nyilvánítva 1954. június 2-án Pélmonostoron.
7. – Kónya László kereskedő, született 1920. január 23-án Sepsén (Kotlina), apja Ferenc, anyja Futó Éva. 1944-ben eltűnt Laskón. Holtta nyilvánítva 1954. június 14-én Pélmonostoron.
8. – Gróf Vladiszláv, született 1909. július 15-én Baranyabánon (Popovac). 1944-ben eltűnt. Holtta nyilvánítva 1954. szeptember 8-án Pélmonostoron.
9. – Markovics Ferenc, született 1919. augusztus 22-én Csúzán (Suza), apja Ferenc, anyja Dubel Anna. Eltűnt 1944-ben. Holtta nyilvánítva 1954. szeptember 1-jén Pélmonostoron.
10. – Ibsics Ferenc, születet 1857. október 1-jén Pélmonostoron. Eltűnt 1944-ben, holtta nyilvánítva 1955. augusztus 17-én Pélmonostoron.
11. – Pap Kálmán, született 1908. április 20-án Csúzán. Eltűnt 1944-ben. Holtta nyilvánítva 1955. február 16-án Pélmonostoron.
12. – For János, született 1905. augusztus 19-én Laskón, apja József. Eltűnt 1944-ben, holtta nyilvánítva 1955. február 16-án Pélmonostoron.

13. – Molnár József, született 1917. február 9-én Kiskőszegen (Batina), apja Márton, anyja Szabó Erzsébet. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1955. február 2-án Pélmonostoron.
14. – Mikó József, született 1910. május 5-én Laskón (Lug), apja József. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1966-ban Pélmonostoron.
15. – Magyar József, született 1914. július 14-én Decsen – (Tolna Megye) –, apja József. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1955. július 20-án Pélmonostoron.
16. – Cocek János, született 1920. január 20-án Bellyén (Bilje). 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1955. augusztus 24-én Pélmonostoron.
17. – Lefler Béla, született 1888-ban Kiskőszegen (Batina), apja Imre, anyja Csapláros Barbara. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1955. október 5-én Pélmonostoron.
18. – Juhász János, született 1910. október 30-án Vörösmarton (Zmajevac), apja János, anyja Barna Teréz. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1956. november 5-én Pélmonostoron.
19. – Bódi Béla, született 1909. április 3-án Csúzán (Suza), apja Sándor, anyja Pósz Erzsébet. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1956. június 15-én Pélmonostoron.
20. – Fiser József, született 1881. október 14-én Baranyabánon (Popovac), apja József, anyja Sággréber Franciska. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1956. május 9-én Pélmonostoron.
21. – Györe József, született 1911. március 9-én Csúzán (Suza), apja Sámuel, anyja Julianna. 1944-ben Vörösmarton eltűnt. Holttá nyilvánítva 1957. március 20-án Pélmonostoron.
22. – Tóth Vladiszláv, született 1928. május 4-én Laskón (Lug), apja Ferenc, anyja Zsófia. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1957. február 20-án Pélmonostoron.
23. – Farkas István, született 1906. június 16-án Darázspan (Draž), apja István, anyja Kis Anna. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1957. január 9-én Pélmonostoron.
24. – Bartos János, született 1919. március 28-án Karancson (Karanac), apja János, anyja Ruff Katalin. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1957. január 3-án Pélmonostoron.

25. – Kálló István, született 1915. július 15-én Laskón (Lug), apja István, anyja Róza. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1956. december 19-én Pélmonostoron.
26. – Molnár János, született 1918. november 20-án Csúzán. Eltűnt, holttá nyilvánítva 1959. január 21-én Pélmonostoron.
27. – Molnár István, született 1906. november 6-án Vardarócon (Vardarac), apja János. Eltűnt 1944-be, Holttá nyilvánítva 1959. február 25-én Pélmonostoron.
28. – Szabó Sándor, született 1898. november 5-én Hercegszőlősön (Kneževi Vinogradi), apja József. Eltűnt 1944-be. Holttá nyilvánítva 1959. február 25-én Pélmonostoron.
29. – Daróci Balázs, született 1905. május 16-án Vörösmarton (Zmajevac), apja Lajos. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1960. február 10-én Pélmonostoron.
30. – Mór József, született 1906-ban Kiskőszegen (Batina). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1960. március 30-án Pélmonostoron.
31. – Hordósi József, született 1900. november 10-én Kiskőszegen (Batina), apja István. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1960. július 27-én Pélmonostoron.
32. – Nagy Antal, született 1867. január 28-án Kiskőszegen (Batina). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1960. augusztus 3-án Pélmonostoron.
33. – Kis Ádám, született 1876. december 24-én Stjepancin, apja József. 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1961. február 15-én Pélmonostoron.
34. – Bicsárdi Kálmán, született 1881. október 13-án Sepsén (Kotlina), apja József. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1961. szeptember 13-án Pélmonostoron.
35. – Bakos Sándor, született 1886. május 28-án Vardarócon (Vardarac), apja Sándor. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1961. szeptember 13-án Pélmonostoron.
36. – Varga János, született 1914. november 23-án Vardarócon (Vardarac), apja József. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1961. szeptember 13-án Pélmonostoron.
37. – Farkas Imre, született 1920-ban Laskón (Lug), apja Imre. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1961. november 28-án Pélmonostoron.

38. – Győri Lajos, született 1919. november 19-én Karancson (Karanac), apja Sándor. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1964. február 26-án Pélmonostoron.
39. – Olajos Imre, született 1880. augusztus 26-án Kopácson (Kopačvo). 1944-ben eltűnt. Holttá nyilvánítva 1963. november 25-én Pélmonostoron.
40. – Pap András, született 1911. augusztus 13-án Sepsén (Kotlina). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1962. január 17-én Pélmonostoron.
41. – Kovács Julianna, született 1886. február 10-én Bezdánban, apja János. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1962. február 28-án Pélmonostoron.
42. – Kovács László, született 1924. június 18-án Csúzán (Suza), apja Sándor. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1962. február 28-án Pélmonostoron.
43. – Kis József, született 1919. november 6-án Vörösmarton (Zmajevac), apja Pál. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1962. március 14-én Pélmonostoron.
44. – Kollár András, született 1876. október 24-én Vörösmarton (Zmajevac). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1966. február 2-án Pélmonostoron.
45. – Petkovics József, született 1920-ban Pélmonostoron, apja Jakab. Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1969. augusztus 14-én Pélmonostoron.
46. – Földi András, született 1919-ben Vörösmarton (Zmajevac). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1973. augusztus 30-án Pélmonostoron.
47. – Molnár József, született 1920-ban Karancson (Karanac). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1972. február 3-án Pélmonostoron.
48. – Sákovics István, született 1920-ban Új-Bezdánban (Novi Bezdán). Eltűnt 1944-ben. Holttá nyilvánítva 1972. február 3-án Pélmonostoron. [57]